

Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és a pénzmosás

A bűnügyi tudományok az elmúlt két évtizedben kezdtek behatóbban foglalkozni a gazdasági életben elkövetett bűncselekményekkel világszerte és Magyarországon is. Hazánkban a gazdasági rendszer átalakulása készítette a bűnügyi tudományok művelőit a gazdasági tevékenységgel összefüggő bűnözés új szempontú vizsgálatára.

Úgy vélem, nem szorul bizonyításra, hogy a gazdasági bűnözést alapvetően azok a társadalmi-gazdasági viszonyok befolyásolják, amelyek között a gazdasági tevékenység folyik. A kapitalista gazdasági rendszerben nem fordulhat elő tervfegyelmet sértő bűncselekmény, míg nálunk a tervutasításos rendszerben nem lehetett a gazdasági bűnözés olyan megnyilvánulása mint például a bennfentes értékpapír-kereskedelem, vagy a váltóhamisítás. (Természetesen a gazdasági rendszertől függetlenül is hasonló tényállások voltak találhatóak a különböző rendszerhez tartozó országok büntető törvénykönyveiben. Pl. pénz- és bélyeghamisítás, adócsalás, a fogyasztói érdeket sértő cselekmények szankcionálása stb.)

A gazdasági tevékenységgel összefüggő bűnözés iránti érdeklődést elsősorban a világgazdaság fejlődésével együttjáró olyan negatív jelenségek magyarázzák, mint pl. a multinacionális vállalatoknak főleg a harmadik világban folytatott tevékenysége, egy-egy jelentős bankszék az országhatárokon túl gyűrűző hatása, vagy a monopóliumok piaci versenyt sértő megegyezései stb.

Az elmúlt évtizedtől kezdve pedig a pénzmosás vált világméretű problémává a kábítószer-kereskedelem robbanásszerű fejlődése révén, amely ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy a gazdasági bűnözés, s ezen belül a pénzmosás ellen sikeresen csak akkor vehető fel a küzdelem, ha az államok közötti koordináció szilárd és jól szervezetten működik, hiszen az eszközök és módszerek, amelyekkel pl. a pénzt a világ egyik tájáról a másikra mozgatják, nemkülönben az elkövetők leleményessége, amely – úgy tűnik – kimeríthetetlen tartalékokkal rendelkezik.

1. Elméleti alapok, a fogalmak tisztázása

- A gazdasági bűnözés és a büntetőjogi rendelkezések kapcsolata sajátosan alakul a tudományos fogalomalkotásban. A bűnözés más területeinek tudományos vizsgálata során a büntetőjogi rendelkezések rendszerint megszbadják a tudományos fogalomalkotás – s ezzel a kutatás – kereteit. A hagyományos bűncselekmények közül pl. az élet elleni, vagy a vagyon elleni bűnözés alapvetően azoknak a

bűncselekményeknek az összessége, amelyek a büntető kódex vonatkozó fejezeteiben foglalt jogtárgyakat sértik.

A címben szereplő sztereotip fogalmak – feketegazdaság, gazdasági bűnözés, de még a pénzmosás is – mindennapjaink, lassan-lassan már elköptatott szókincsévé váltak anélkül, hogy azok mélyebb tartalmát, sőt tudományos definícióját ismernénk.

Miután a bűnügyi tudományok nem támaszkodhatnak a tradicionálisan kialakult – rendszerint a Büntető Törvénykönyv egy-egy fejezetébe sorolt – büntetőjogi rendelkezésre, mert ilyen fejezetbesorolás gyakran nem is létezik, tehát maguknak kell a tudományos fogalom elemeinek meghatározásával a megközelítőleg egzakt definíciót megadni.

1.1. A gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog

A gazdálkodással összefüggő bűnözés a legszélesebb kategória, amely magában foglalja mindazon bűncselekményeket, amelyeket a gazdasági tevékenységgel összefüggésben követnek el. Ezek egyaránt lehetnek korrupciós, vagyon elleni és kifejezetten gazdasági bűncselekmények.

A kriminológia tudománya, amikor a tudományos kutatás céljára szelektál ezekből, a *gazdasági bűnözés* fogalmát használja, miután a kriminológiai kutatások célja – a prevenció, az oktatás stb. – szempontjából szükséges lehet a különféle bűncselekményi kategóriák együttes vizsgálata.

A *gazdasági büntetőjog* fogalma viszont csupán a kiemelt társadalmi érdekek, a jogtárgy védelmére vonatkozó büntetőjogi rendelkezések összességét jelenti. A fogalom lényege az, hogy kizárólag azokat a büntetőjogi rendelkezéseket foglalja magában, amelyek a gazdasági bűncselekményekre vonatkoznak.

A kriminológiai és a büntetőjogi fogalom megkülönböztetésének azért van jelentősége, mert – mint azt később látni fogjuk – nem azonos követelményeknek kell megfelelni a kriminológiai és a büntetőjogi tudományos fogalomképzés során. Elég itt csak arra utalnom, hogy a büntetőjogi definíciónak az egyes bűncselekmény-kategóriák elhatárolását és a kodifikáció rendszerének kialakítását is szolgálnia kell.

1.2. A feketegazdaság fogalma

Egyértelműen közgazdasági fogalom, melynek pontos definíciójáról még a témát kutató szakértők között is vita folyik. Így az e körbe sorolható tevékenységeket is különbözően ítélik meg. Az általánosnak mondható meghatározás alapelve az adóztatlanság, azaz minden olyan legális működésen kívüli, illegális gazdasági tevékenység, amely az adózást, a statisztikai számbavételt elkerüli és láthatatlan jövedelmet hoz létre.

Ezek a vállalkozások nem fantomcégek, mivel valóságos termelő, szolgáltató, illetve kereskedelmi tevékenységet folytatnak, viszont egy részük vagy nincs ős bejegyezve a Cégbíróságnál, vagy eltitkolják tevékenységüket, nem fizetnek adót és társadalombiztosítást, tehát „megszabadítják” magukat a közterhektől, ezért lényegesen olcsóbbak, hiszen semmiféle kiadás nem terheli a jövedelmüket.

A károkozó tevékenység csak igen ritkán alkalmas tisztán gazdasági vagy vagyoni elleni bűncselekmény megállapítására, éppen ezért, mert ezek gyakran összefonódnak, leleplezésük és bizonyításuk is főként alapos gazdasági szakértelmet és kevésbé jogi felkészültséget igényel.

A feketegazdaság, amellyel, hogy mérhetetlen anyagi károkat okoz, a társadalmi erkölcsökre is rombolóan hat.

1.3. A pénzmosás

Mint fogalom új (angol eredetije; money laundering), viszont maga a tevékenység évezredek, feltehetően a pénz megjelenésével azonos korú, mivel a bűnös úton szerzett jövedelem eredetének eltitkolása és annak törvényesnek feltüntetése mindenkor a bűnbe esett ember menekülését jelentette a lelepleződéssel szemben és egyben a bűnös úton szerzett pénz megmentése iránti törekvést.

A fogalom definíciója röviden: valamely bűncselekmény által létrehozott jogtalan vagyoni előnynek a bűncselekmény elkövetőjétől különböző harmadik személy részéről eszközölt fenntartása, biztosítása, illetőleg kihasználása. Három fázisa van: az elhelyezés, a bújtatás és az integrálás.

2. Kapcsolódási pontok és elhatárolások

A fogalmak tisztázása révén ugyan már bizonyos mértékig felismerhetők a korrelatív összefüggések, mégis elsősorban a jogalkalmazás – s nem is annyira a kodifikáció – segítése érdekében szükségesnek mutatkozik ezen fogalmak mélyebb tartalmi analizisének elvégzése. A bűnügyi tudományok és egyben a büntető jogalkalmazás számára már az jelentős előrelépés lenne, ha sikerülne megvonni a gazdasági bűnözés kereteit, elhatárolni, hogy meddig terjed a gazdaságirányítás, valamint a gazdaságigazgatás által alkalmazható szankció-rendszer és hol kezdődik a büntetőjogi felelősségre vonás. Nagyon leegyszerűsítő megoldásnak kínálkozna – a jelenlegi hazai viszonyokból kiindulva – bármilyen végletes szemlélet; akár a XIX. század szabad versenyes kapitalizmusára jellemző laissez-faire gazdaságpolitika azzal, hogy a piac farkastörvényei kiszűrik majd és megszüntetik a gazdaság vadhajtasait, de ugyanúgy hibás az a gondolkodás, amely csakis és kizárólag a büntetőjog eszközeivel akar fellépni a gazdálkodás deviáns jelenségeivel szemben ugyanúgy, mint az immoralis magatartásokkal szemben.

A gazdasági bűncselekmények elszaporodása – szinte biztosra vehetően – nem súlyosabb büntetések alkalmazását teszi szükségessé, hanem inkább figyelmeztetést jelen a gazdaságpolitika számára. A büntetőjogi kényszer ugyanis csak a mindennapi gyakorlattól eltérő, a kivétel szintjén megjelenő magatartásokkal szemben alkalmazható hatékonyan. A büntetőjogi szankció generális és preventív hatását csak társadalmi egyetértés mellett érheti el, ha pedig elvileg mindenki „bűnöző”, az elítéltet nem társadalmi megvetés, hanem társadalmi egyetértés övezi. Ha tehát a gazdaság területén a mindennapi gyakorlattal szentesített tevékenységet bűncselekménynek lehet minősíteni, akkor vagy a büntetőjogi szabályokban, vagy – mivel a büntetőjogi tényállások csak a kereteket adják – a kereteket kitöltő gazdaságigazgatási

szabályokban van a hiba. Gondoljunk csak az elmúlt évek szokványos vám- és deviza-bűncselekményeire és azok elkövetőire! A „bűncselekmények” elszaporodása tehát a gazdaság területén nem feltétlenül vonja maga után annak az általános elvnek az érvényesítését, amely szerint ilyenkor a büntetőjogi szigor fokozása szükséges. Ha valahol indokolt, akkor éppen a gazdasági büntetőjog területén kell ragaszkodnunk az „ultima ratio” elvének következetes betartásához.

Igen helyesen jutott Wiener A. Imre még az elmúlt évtized gazdasági bűncselekményeinek elemzése során arra a megállapításra, hogy a „gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban van az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és ezt kifejező gazdaságigazgatási szabályokkal.”¹

A sajátos kodifikációs technikából következik tehát a büntető jogtudománynak az a feladata, hogy a kerettényállások alkotását a büntetőjogi alapelvek – nullum crimen sine lege és a bűnösség elve – szempontjából állandóan figyelemmel kísérje és bírálja.

A gazdasági bűnözésnek mint társadalmi jelenségnek alapvető vonásait azok a társadalmi-gazdasági körülmények formálják, amelyek között a bűnözés kialakul. Ennek következtében a gazdasági bűnözés leírása ezért is jelent sajátos feladatot a kriminológia számára, mert itt nem egyszerűen a bűnelkövetés különféle megjelenési formáit kell kutatni, hanem a változó jogi rendelkezésekre is tekintettel kell lenni.

Mindezek előre bocsátása után, de ezeket a szempontokat messzemenően figyelembe véve vizsgáljuk meg a témánkban megjelölt kategóriákat.

3. A magyar feketegazdaság kialakulása és jelene

A dogmatikai elemzésben foglaltakra emlékeztetve a fogalom röviden illegális gazdasági tevékenységet takar, amely tevékenységből adózatlan nyereség származik.

A feketegazdaság nem mint váratlan „istencsapás” érte hazánkat, *folyamatosan fejlődött ki a hetvenes évek elejétől-közepétől*, s nem is minden pozitív megnyilvánulás nélkül.

Kopátsy Sándor közgazdász egy, az elmúlt év végén tartott előadásából idézem: „Magyarországnak bizonyos mértékig szerencsésen alakult a helyzete, mert a Kádár-rendszer már megengedte a második gazdaság kialakulását. Ez a gazdaság pedig a legjobb ugródeszka ahhoz, hogy valaki vállalkozóvá váljon. Kiderült, hogy a második gazdaság jobban alakítja a tudatot, mint a főfoglalkozású munkahely. Azért, mert az embereknek a munkahely adja a biztonságot, a második gazdaság pedig megmozgatja a fantáziájukat.”²

Emlékezzünk a gazdasági munkaközösségekre és más hasonló, a munkahelyeken és azokon kívül alakult vállalkozásokra, mivel ezek alkották akkor – a társasági törvény megjelenéséig – a második gazdaságot. Erről az időszakról emlékezve, ismét idézem Kopátsy előadását; „Kéves nép van a világon, amelyik hajlandó lenne a nagyobb jövedelem érdekében annyit dolgozni, mint a mienk. Ma a

¹ Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1986. 137. p.

² Kopátsy Sándor: Európa keleti felének felzárkózási esélye. Előadás a kis- és középvállalkozás fejlesztési konferencián [Bp., 1994. december 7–9.] (Megjelent a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány kiadásában). Bp., 1995. 33. p.

fekete és másodgazdasággal együtt a nyugati világban és az európai volt szocialista országokban sehol nem olyan hosszú a munkaidő, mint nálunk.”³

A társadalmi rendszer korlátai közé szorított gazdaság negatív jelenségei ma már meglehetősen primitív deviáns magatartásoknak tűnnek. A gazdasági bűnözés 1989-ig lokális jellegű volt, területenként és gazdasági ágazatonként is eltérő, de nem túlzottan jelentős nagyságrendeket mutatott. Jellemző volt a joghézagok kihasználása, a szabályozók kijátszása, a korrupció, a vissza nem térítendő támogatások megszerzése, a különféle állami prevenciókhoz jutás.

Az elkövetőket az adott gazdasági szervezet – állami vállalat, szövetkezet – számára megszerzett előny magáncélra történő megkaparintása motiválta. A bűncselekmények személyes igények kielégítését szolgálták, vagyis az ilyen jogsértő cselekmények elkövetői lényegében felélték az így szerzett javakat.

Az 1980-as évektől a módszerek ugyan változatlanok maradtak, de a gazdaságban megkezdődött liberalizálódás lehetővé tette a jelentősebb vagyon, főleg készpénz és valuta felhalmozását, lakások, családi házak, üdülők építését, nagy értékű nyugati márkájú gépkocsik vásárlását.

Ezt az időszakot az eredeti tőkefelhalmozás kezdetének tekinthetjük.

A piacgazdálkodásra áttéréssel, a 90-es évek elejétől a vállalkozási szabadság megvalósítása, a legális tőkepiac mozgásba hozta az illegális forrásokat is, amely a gazdasági rendszer átalakításából, így a privatizációból is fakadó lehetőségeket igyekezett maximálisan kihasználni. Megjelent határainkon túlról a kalandortőke, melyhez belföldön a pénzintézetek gyakran felelőtlen hitelfolyósítási gyakorlata is hozzáadható, hiszen milliárdok kerültek fedezet- és ellenszolgáltatás nélkül magánkézbe.

Ha feketegazdaságról szólunk, nem hagyható figyelmen kívül az azt létrehozó és működtető fekete tőke sem.

A gazdasági szakértők többségének véleménye megegyezik abban, hogy a *feketegazdaság három komponensből áll*, mely felosztás – a kriminológus szemszögéből – ugyan számtalan átfedést takar, de közgazdasági szempontból nyilván vitathatatlan, másrészt az összefüggések megértéséhez segítséget adhat.

Az *első csoportba* azok a tevékenységek tartoznak, amelyek *ab ovo tiltottak*, így a kábítószer- és fegyverkereskedelem, valamint a tiltott pénzintézeti tevékenység (pilótajáték, piramisjáték, engedély nélküli betétgyűjtés stb.).

A *kábítószer-kereskedelem* méreteire csupán következtetni lehet abból az egyetlen adatból, mely szerint 1994-ben 1100 kg különböző fajtájú kábítószerrel foglaltak le Magyarországon, s ezzel az eredménnyel előkelő helyünk van a világranglistán.

A *második csoport* általános jellemzője, hogy ez e körbe tartozó tevékenységek ugyan legálisnak tűnnek, de a jövedelemszerzés *bűncselekmény* – leggyakrabban vám-, vagy adócsalás – útján történik.

A *harmadik csoportba*, melyet a szakirodalom szívesebben nevez rejtett, mintsem feketegazdaságnak, azok a legális vállalkozások, cégek által végzett legális tevékenységek sorolható, amelyek „csak” annyiban sértenek jogszabályt, hogy az *adórendszert valamilyen mértékben megkerülik*.

Ebben a szférában a „fehér” és a „fekete” jelenségek közti határok a leginkább elmosódtak, részben azért, mert az adószabályok módosításával ebben a csoportban

³ Kopátsy Sándor: i.m. 33. p.

alkalmazott trükkök változnak a leggyorsabban, másrészt mivel ebben az „össznépi játékban” vesznek részt a legtöbben. Igaz viszont, hogy a többség viszonylag csekély haszonnal: az APEH becslése szerint az adóeltilkolók 20 %-a forgatja a feketejövedelmek 80 %-át.

Szakmai vélemények szerint pl. a társasági adóval kapcsolatos csalások hátterében az áll, hogy az adójogszabályok nyereségérdekeltség helyett költségérdekeltségűvé teszik a vállalkozókat. Ezért a vállalkozások kétféle stratégiát folytatnak: vagy számla nélkül üzletelnek, amellyel minden adót megtakarítanak – becslések szerint ez a legnagyobb tételű adókiesés –, vagy akár még számlavásárlással is igyekeznek minél több költséget produkálni. A kis- és családi vállalkozások körében leggyakrabban alkalmazott módszer, hogy személyes fogyasztásuk egy részét is költségként tüntetik fel.

Megjegyzem, hogy ilyen esetekben gyakran még az „áfát” (általános forgalmi adót) is visszaigénylik.

Ebbe a csoportba sorolható a feketén történő foglalkoztatás is: a munkanélküli juttatásban részesülők és a külföldiek engedély nélküli munkavégzése.

Végezetül készítsünk kasszát: a hivatalos álláspont szerint a feketegazdaság évente mintegy 20 milliárd forint kiesést jelent a költségvetésben, mások szerint 5–600 milliárd forint kárt okoz.

A rendkívül jelentős különbség arra utal, hogy a feketegazdaság nagyságrendjéről igen szélsőséges becslések látnak napvilágot, természetesen attól is függően, hogy mit tekintenek annak részének.

4. A pénzmosás

4.1. Nyugati pénzügyi körökben eléggé elterjedt az a nézet, hogy Kelet-Európában a berlini fal leomlása óta tonnaszám mosogatják a piszkos pénzeket. Magyarország a térségben fejletlenek számító pénzügyi infrastruktúrájával, ugyanakkor a fejlett piacgazdasághoz képest kezdetleges gazdasági jogrendszerével valóságos paradicsoma a pénzmosóknak. Egyes szakértők nem kevesebbet állítanak, mint hogy Budapest az európai pénzmosás egyik legforgalmasabb központjává vált.

A büntető törvénykönyv egyik legújabb módosítását jelentő 1994. évi IX. törvény 23. §-a – a közellátás veszélyeztetése helyébe, a *Btk.* 303. §-aként – új tényállás-szöveget állapított meg pénzmosás címmel, s ezzel a törvényalkotó nemzetközi kötelezettségének tett eleget.

Napjainkban a fegyver- és kábítószer-kereskedelem kísérő jelensége, a pénzmosás egyre erőteljesebb veszélyt jelent a pénzügyi rendszerekre. Ennek felismerése az iparilag fejlett államokban már az 1980-as évek végén a bűnüldözési stratégiák átgondolását, fokozottabb nemzetközi együttműködés szükségességét vetette fel.

1987-ben az Európa Tanács Miniszteri Tanácsa megbízott egy szakértői testületet azzal, hogy vizsgálja meg a különböző államközi megállapodásokat és állapítsa meg, ezek mennyire alkalmazhatók a pénzmosással szerzett jövedelmek lefoglalására és elkobzására. A bizottság jelentése alapján került elfogadásra az Európa Tanács Konvenció a bűncselekményekből származó jövedelem mosásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról (*Strasbourg-i Konvenció*).

1988. decemberében 67 ENSZ tagország aláírta a kábítószer-kereskedelem világproblémájával foglalkozó megállapodást, amely röviden *Bécsi Konvenció* néven vált ismertté. Ezen dokumentum kötelezte a ratifikáló államokat arra, hogy saját jogrendszerükkel összhangban tegyék meg a szükséges törvényhozási és közigazgatási lépéseket.

1989-ben a *párizsi gazdasági csúcstalálkozón* részt vevő hét nemzet – Kanada, Franciaország, Németország, Anglia, Olaszország, Japán és az Amerikai Egyesült Államok – egyhangú határozatával egy kifejezetten a pénzmosás elleni küzdelem céljára létrehozandó nemzetközi szervezet, a *Financial Action Task Force on Money Laundering* (Pénzügyi Akció Feladat Csoport, rövidítve: FATF) felállításáról döntött, mely szervezetnek elsődleges feladata az egyes országokban kimunkált nemzeti programok összehangolása és a hatóságaik közötti kapcsolatok erősítése volt. 1991. júniusában az Európai Közösség tagállamainak miniszterei elfogadták a „Pénzmosás megelőzése” című *EK-direktívát*, amely szintén kötelező erővel bíró jogszabály, ugyanis kötelezte a tagállamokat arra, hogy 1993. január 1. előtt a Direktíva szabályait saját jogrendszerükbe átültessék.

A Bécsi Konvencióhoz 1993. május 31-ig 77 tagállam csatlakozott, hazánk is 1994-ben, ezt követően példás gyorsasággal fogadta el a Parlament két törvény – a Büntető Törvénykönyv és a pénzügyi törvény – módosítását, valamint a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 1994. évi XXIV. törvényt.

4.2. A törvényhozó a pénzmosást *járadékos és egyben önálló bűncselekményként* szabályozta. Az alpbűncselekményből származó előny – leggyakrabban készpénz – az, melyet az ehhez járó bűncselekmény, a pénzmosás során általában mások, gyakran erre a tevékenységre „szakosodott” elkövetőn manipulálni igyekeznek. Ezen művelet célja, hogy az illegálisan szerzett jövedelmet úgy juttassa vissza az alpbűncselekmény elkövetőkhöz, hogy az teljes mértékben legális jövedelemnek tűnjék. Az ilyen magatartások névtelenséget biztosítanak a szervezett bűnözés számos formájának, így különösen a kábítószer- és fegyverkereskedelemben, a terrorizmusban, de sűrűn kapcsolódnak olyan hagyományosnak tekinthető bűncselekményekhez is, mint a korrupció vagy a devizabűncselekmények.

A pénzmosás két alapesete – a Btk. 303. § (1) és (2) bekezdése – verseng a bűnpártolás (Btk. 244. §) és az orgazdaság (Btk. 326. §) törvényi tényállásával, amelyektől való elhatárolásra később még visszatérek.

4.3. Mielőtt a törvényi tényállás elemzésében elmélyednénk, különösen az elkövetési magatartások interpretálásához szükséges a pénzmosás folyamatának bemutatása, az előzőekben említett három fázis részletezése.

A. Elhelyezés: a készpénz kevésbé veszélyes más értékre vagy eszközre történő átváltásának legkritikusabb szakasza:

- strukturálással: pénzügyi intézményben, jelentési kötelezettség alatti értékben való elhelyezéssel,
- hamis dokumentumokkal: pl. fiktív adás-vételi szerződéssel,

- pénzváltók révén,
- értékpapír-kereskedők, brókerek segítségével,
- drágakő, nemesfém, műtárgyak vásárlásával,
- más nagy értékű vagyontárgyak (autó, repülő stb.) vásárlásával,
- pénzcsempészés révén
valósul meg.

B. Rétegzés: pénzügyi tranzakciók komplex módszere a pénzmosás nyomainak eltüntetésére; amely lehet

- elektronikus úton történő átutalás,
- a készpénz más pénzügyi instrumentummá (utazási csekk, kötvény, részvény, életbiztosítás stb.) alakítása,
- készpénzért megvásárolt materiális javak továbbadása, exportálása.

C. Integrálás: a „mosott” jövedelem visszajuttatása a gazdaságba olyan formában, hogy az legális üzleti tevékenységből származónak tűnjék:

- anonim gazdasági vállalkozások létrehozása,
- ingatlanvásárlás,
- hamis akkreditívek nyitása révén.

4.4. A pénzmosás egyre fenyegetőbb veszélyt jelent a pénzügyi rendszerekre, de a legnagyobb veszély abban rejlik, hogy az egyes országok gazdasági alapja, társadalmi felépítménye teljesen a bűnözők hatása alá kerülhet és az egész államigazgatási apparátus a bűnözés kiszolgálójává válhat, míg sem a bűnüldözés, sem az igazságszolgáltatás nem képes ennek megakadályozására.

Ebből következően a pénzmosás *jogi tárgya*: egyfelől az állam pénzügyi rendszerének működésébe vetett bizalom, másrészt a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményessége.

A büntetőjogi védelemben részesülő ezen érdekek egyúttal – a nemzetközi elvárásoknak megfelelően – az európai bankrendszer védelmét és a szervezett bűnözéssel kapcsolatos összefogást is jelentik.

4.5. A bűncselekmény *elkövetési tárgyai* azok az anyagi javak, melyek bármely öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetett bűncselekménnyel, illetve – a büntetési tételtől függetlenül – embercsempészéssel, kábítószerrel visszaéléssel vagy nemzetközi jogi kötelezettség megszegésével összefüggésben keletkeztek.

A Btk. az anyagi javak fogalmára nem ad értelmező rendelkezést, s a Polgári Törvénykönyvben is hiába keresünk interpretációt. Nyelvtani és jogösszehasonlító módszer segítségével arra a következtetésre juthatunk, hogy anyagi javak köre a birtokba vehető és a tulajdonjog tárgyát képező dolgokra terjed ki.

Ennek megfelelően anyagi javak alatt kell értenünk az ingó- és ingatlan vagyonokat, dolgokat, de mindenekelőtt a pénzt és az értékpapírt. A pénzmosás elsősorban „készpénzintenzív” üzletág, ugyanis az illegális tevékenységet végzők jövedelme leginkább készpénzben keletkezik (pl. utcai kábítószerárusításnál a bevétel tipikusan kis címletű készpénzben jelentkezik).

4.6. A bűncselekmény *elkövetési magatartásai* igen változatosak, melyek figyelembevételével a pénzmosás *három alapesete* különböztethető meg:

I. A Btk. 303. § (1) bekezdése

Elkövetési magatartás: a más által elkövetett alaphűncselekménnyel összefűggésben keletkezett anyagi javak *elrejtése*.

Elrejtésen minden olyan magatartást értűnk, amely megnehezíti vagy lehetetlenné teszi a vagyoni érték fellelését. Számtalan formában valósítható meg.

A törvényi tényállás ezek közül három módját nevesíti:

– az anyagi javak eredetét, illetűleg valűdi természetét *eltitkolja* vagy *elleplezi* [Btk. 303. § (1) bekezdés a) pontja],

– az anyagi javak eredetűről, illetűleg valűdi természetűről a hatűságnak *hamis adatot szolgáltat* [Btk. 303. § (1) bekezdés b) pontja].

Az elrejtés ezen három módja arra utal, hogy a pénzmosásnál általában nem az anyagi javak fizikai elrejtésűről van szó, sokkal inkább ún. jogi elrejtésűről.

A törvényi tényállás elkövetési magatartásai a kriminológiai elemzések figyelembe vételűvel fogalmazűdtak meg. Az elhelyezés egyik módja az eltitkolás, pl. ilyen lehet egy „benzinkűt”, amelynek tényleges forgalma alig van, de az űzemanyagkűt tulajdonosa az alaphűncselekménnyűből származű pénz bevételként valű elűnyvelésűvel eltitkolja annak eredetűt.

II. A Btk. 303. § (2) bekezdése

A pénzhamisítás második változata nyolc, látszűlag kűlűnbűzű elkövetési magatartással valűsítható meg. Kűzűlűk kűlűn értelmezést csak a *pénzűgyi*, illetűleg a *bankművelet végzése* igényel, mivel a tűbbi – *megszerez, használ, felhasznál, megűriz, kezel, értékesít* – fogalmilag megegyezik kűznapi értelművel, valamint a Polgári Tűrvűnykűnyv vonatkozű rendelkezéseiben foglaltakkal.

A felhasználás és az anyagi javakkal (vagy ellenértékűvel) bárműlyen *pénzűgyi* vagy *bankművelet végzése* lényegűben ugyanazon fogalmat jelenti, csak az utűbbiak a felhasználás speciális esetűt nevesítik. Ide tartozik pl. a pénznek betűtként tűrtűnű elhelyezűse a bankban, vagy váltű, csekk vásárlása stb. Ugyanígy értűdű az értékesítés és az anyagi javakon (vagy azok ellenértékűn) más anyagi javak szerzűse is. A felhasználás egyik gyakori pűldája, amikor az alaphűncselekménnyűből származű pénzen nagy értékű ingatlant, ékszerűt, festményűt stb. vásárolnak.

A bűncselekmény az elkövetési magatartások bárműlyikének tanűsítésával *befejezettű* válik, fűggetlenül attűl, hogy sikeres volt-e az, tehát nem szűksűges a diszpozicű megvalűsulásához eredmény (immateriális bűncselekményű).

Mégis a törvényi tényállásban felsorolt elkövetési magatartások tűbbisűge a jogellenesen szerzett haszonból valű részesedűsre utal, s ezzel elkerűlhetetlenű felmerűl az *orgazdaság* (Btk. 326. §) tényállásával valű hasonlűsága. Mindkét cselekményhez *dolus specialis*, azaz az a szándék szűksűges, hogy az elűvetű vagyoni haszon végett szerzűse meg a dolgot, még ha a pénzmosás tényállásában ez így *expressis verbis* nem is szerepel, de kimondatlanul is e célzat vezűrli a tettest. Az elhatárolás mégsem okozhat kűlűnűsebb nehűzsűget, egyrészt jogi tárgyaik kűlűnbűzűsűge folytán, másrészt az orgazdaság tényállása taxatíve tartalmazza azokat az alaphűncselekményeket, melyekhez társulva valűsul meg a bűncselekmény.

III. A Btk. 303. § (4) és (5) bekezdése

Elkövetési magatartás: a pénzmosásra vonatkozó *bejelentési kötelezettség elmulasztása*.

A bejelentési kötelezettséget a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 1994. évi XXIV. törvény 3. § (1) bekezdés b) pontja írja elő. A bejelentési kötelezettség tartalmát illetően lényeges, hogy az említett törvény különbséget tesz a regisztrálási kötelezettség (azonosítás) és a tényleges bejelentés között. A 2. § (1) bekezdése szerint a pénzügyi szervezet kétmillió forintot elérő vagy meghaladó összegű, forintban vagy külföldi pénznemben történő készpénzbefizetéssel, illetve kifizetéssel együtt járó ügyeleti megbízást kizárólag olyan ügyféltől fogadhat el, aki az azonosságát igazoló okmányait a pénzügyi szervezetnek bemutatja és akinek az azonosítását a pénzügyi szervezet elvégzi. Az azonosítás különböző igazoló okmányok – személyi igazolvány, útlevél, cégbírósági bejegyzés stb. – bemutatásával történik. Álláspontunk szerint önmagában az azonosítás elmulasztása a pénzmosás szempontjából még nem minősül bűncselekménynek, de fegyelmi felelősséget alapoz meg, így munkajogi konzekvenciája lehetséges.

A szorosan vett bejelentési kötelezettség összeghatártól független, ennek megfelelően a kétmillió forintot el nem érő ügyletet is jelenteni kell, amennyiben gyanús.

A különböző alapbűncselekményekből származó pénzeket és más anyagi javakat nemcsak pénzintézetek útján lehet tisztára mosni, hanem a pénzintézeti törvény (Pit.) hatálya alá nem tartozó egyéb szervezeteken keresztül is, mint pl. a biztosítóintézet, értékpapír-forgalmazó, játékkaszinó stb. Ezért a Polgári Törvénykönyv 685. § c) pontjában felsorolt gazdálkodó szervezetek mindegyikének vezetői és alkalmazottai is önálló felelősséggel tartoznak.

Bejelentési kötelezettség terheli a pénzügyi szervezet vezetőjét, alkalmazottját és az erre kijelölt felelős személyt, akit a pénzügyi szervezet kijelölt arra, hogy a vezetőtől, illetve az alkalmazottaktól érkezett bejelentést az Országos Rendőrfőkapitányságnak haladéktalanul továbbítsa.

A pénzmosásra utaló gyanú – adat, tény vagy körülmény – felmerülése esetén a pénzügyi szervezet vezetője, valamint alkalmazottja köteles, szintén haladéktalanul

- az ügyfelet értékhatárra tekintet nélkül azonosítani és
- a pénzmosás gyanújáról az erre kijelölt felelős személynek bejelentést tenni.

A fentiekből következően az azonosítás elmulasztása, mint a bejelentést megalapozó első fázis, mégis büntethetővé válik, amennyiben a pénzmosás alapos gyanújára utaló körülmény felmerül.

4.7. A bűncselekmény (1) és (2) bekezdésében meghatározott alapesetének alanya – az alábbi kivételekkel – tettesként bárki lehet.

Nem lehet tettes

- az alapcselekmény elkövetője, (akinek a bűncselekményből keletkezett anyagi javakkal kapcsolatos manipulációja büntetlen utócsselekmény);
- az alapbűncselekmény részese, (mivel annak tettesével osztozik a felelősségben a Btk. Általános Részében meghatározottak szerint).

A fentiekén kívül – személyes kvalifikáltságuk folytán – nem lehet a pénzmosás alapeseteinek elkövetője:

- pénzintézet, értékpapír-forgalmazó, befektetési alapkezelő, biztosítóintézet vagy szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet tisztviselője vagy alkalmazottja,
- hivatalos személy,
- ügyvéd,

mivel – a Btk. 303. § (3) bekezdés b), c), illetve d) pontja alapján – a pénzmosás alanyaként elkövetett cselekményük súlyosabban minősül.

Ugyanakkor az alapbűncselekmény tettese *felbujtóként* vagy *bűnsegédként* elkövetheti a pénzmosást.

A bűncselekmény (4) és (5) bekezdésében szereplő cselekmény alanya tettesként csak az lehet, akit – mint arra az előzőekben (a III. pontnál) részletesen kitértünk – a törvény kötelez a bejelentés megtételére.

Aki a bejelentés megtételére köteles személyt szándékosan rábír arra, hogy e kötelezettségének ne tegyen eleget felbujtásért felel. Felbujtó lehet elsősorban az alapbűncselekmény tettese, de ugyanígy a pénzmosás első két alapesetének tettese is.

4.8. A Btk. 303. § (1), (2) és (4) bekezdésében meghatározott alapesetei csak szándékosan követhetők el.

Az (1) bekezdés tényállása nem kívánja meg, hogy az elkövető ismerje az elrejtett anyagi javak bűnös eredetét – szemben a (2) bekezdés szerinti alapesettel –, bár nehezen képzelhető el, hogy az anyagi javak eredeti természetéről nem tudva, titkolja el azokat vagy szolgáltat azokról hamis adatot a hatóságnak. Így, ha a tényállás nem is tartalmazza – álláspontunk szerint – a szándékos elkövetés csak akkor állapítható meg, ha az elkövető tudja, hogy az általa elrejtett anyagi javak, mely bűncselekményből származnak.

A fentiekből következően a pénzmosás első két alapesete csak egyenes szándékkal (*dolus directus*) követhető el, míg a bejelentési kötelezettség elmulasztása [Btk. 303. § (4) bekezdése] eshetőleg szándékkal (*dolus eventualis*) is megvalósítható, sőt leggyakrabban a bűnös közömbösség a jellemző.

A Btk. 303. § (5) bekezdésében meghatározott cselekmény, a bejelentési kötelezettség elmulasztásának gondatlan alakzata. Természetesnek tűnik, hogy leggyakrabban a bűnös hanyagsággal (negligentia) valósul meg a bűncselekmény azzal, hogy a bejelentésre kötelezett speciális személy elmulasztja a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést tanúsítani, tehát hanyagul látja el feladatát, de ugyanilyen gyakorisággal fordulhat elő, hogy a pénzügyi szolgáltató szervezet vezetője vagy alkalmazottja könnyelműen bízik abban pl., hogy a kétmillió forintot elérő vagy meghaladó összegű ügyletkötéssel nem egy bűncselekményből származó pénzösszeg tisztára mosását segíti elő azzal, hogy bár felmerül benne az alapos gyanú, mégis elmulasztja az ügyfél azonosítását (luxuria).

4.9. A Btk. 303. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott pénzmosás az elkövetés módjának fokozottabb társadalomra veszélyessége miatt súlyosabban minősül, ha üzletszerűen vagy pénzmosással foglalkozó szervezet keretében követik el.

Az üzletszerűség fogalmát illetően a Btk. 137. § 7) pontjában írtak az irányadóak, míg a pénzmosásra berendezkedett szervezet fogalma bővebb kifejtést

ugyan nem érdemel, de megjegyzendő, hogy az ilyen szervezet tevékenységére is az üzletszerűség – a hasonló jellegű bűncselekmények elkövetésével a rendszeres haszonszerzésre törekvés – a jellemző.

Súlyosabban rendeli büntetni a törvény azokat is, *akik helyzetüknél, foglalkozásuknál fogva, illetve hivatásukból* eredően könnyebben nyújthatnak segítséget a bűnösen szerzett pénz eredetének az eltitkolásához. Így a pénzüintézet, értékpapír-forgalmazó, stb. szervezet tisztségviselője vagy alkalmazottja, a hivatalos személy [lásd: Btk. 137. § (1) pontja], illetve az ügyvéd.

4.10. A büntethetőség megszűnése

A Btk. 303. § (6) bekezdése büntethetőséget megszüntető okot állapít meg annak az elkövetőnek a javára, aki

- a hatóságnál önként feljelentést tesz, vagy
- ilyent kezdeményez.

A büntethetőséget megszüntető ok viszont csak akkor állapítható meg, ha

- a cselekményt még nem fedezték fel, vagy azt
- csak részben fedezték fel.

Az önkéntes feljelentés büntethetőséget megszüntető körülménykénti törvénybe iktatása azon a kriminálpolitikai megfontoláson alapul, amely szerint a társadalomnak fontosabb érdeke fűződik ahhoz, hogy az arra hivatott bűnüldöző hatóságok a pénzmosásról tudomást szerezzenek, mint az azt elkövető megbüntetéséhez. Ugyanakkor a pénzmosás önkéntes felfedése a még ismeretlen alaphűncselekmény felderítését is eredményezheti és hozzájárulhat újabb bűncselekmények elkövetésének megelőzéséhez.

Az önkéntes feljelentés a tevékeny megbánás (Btk. 332. §) egyik sajátos formája azzal a különbséggel, hogy ez esetben a törvény – természetszerűleg a pénzmosás immateriális jellegéből adódóan – az okozott kár megtérítéséhez, mint feltételhez, nem köti alkalmazásának lehetőségét.

4.11. Elkobzás

Szintén kriminálpolitikai cél a pénzmosók megfosztása azokról az anyagi javaktól, amelyekre a bűncselekményt elkövették. Ezt a célt szolgálja a Btk. 314. § (3) bekezdésében meghatározott joghátrány kötelező alkalmazása.

Az elkobzásra vonatkozó általános szabályok (Btk. 77. §) ez esetben is alkalmazandók. Ebből következően elkobzásnak helye van akkor is, ha az anyagi javak, mint a pénzmosás elkövetési tárgyai, nem az elkövető tulajdonát képezik, de az elkövető a bűncselekmény tettesétől vagy annak hozzájárulásával mástól, a bűncselekmény elkövetéséért kapott.

Elkobzás helyett az elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezésnek van helye akkor is, ha az elkobzás az elkövetőre a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene [Btk. 314. § (3) bekezdés].

Ugyanakkor a pénzmosás esetében is lehetőség van a *méltányosság* alkalmazására olyan esetekben, amikor az elkobzás, illetve az elkobzás alá eső érték

megfizetésére kötelezés az elkövetőre a bűncselekmény súlyával arányban nem álló méltánytalan hátrányt jelentene. [Btk. 314. § (4) bekezdése].

4.12. *Folytatólágosság* [Btk. 12. § (2) bekezdése] állapítandó meg, ha a pénzmosság elkövetője az alapbűncselekmény tettesétől kapott anyagi javakat más-más alkalmakkor ugyan, de egységes akarat-elhatározásból fakadóan rövid időközönként szeri meg, illetve fejt ki pénzmossással kapcsolatos bármely más elkövetési magatartást.

A *pénzmosság bármely bűncselekménye* és a *pénzmosság látszólagos anyagi halmazatot* képez, ha az alapbűncselekmény tettese, pl. a csempészet [tk. 312. § (1) bekezdése] elkövetője a csempészett árut saját maga értékesíti, majd az ebből származó pénzt bankbetétbe fekteti (büntetlen utócslekmény.)

A pénzmosság a *devizagazdálkodás megsértésével* (Btk. 309. §), a *csempészet* és a *vámorgazdasággal* (Btk. 312. §) alaki halmazatban állhat abban az esetben, ha a *más által elkövetett* ezen bűncselekményekkel összefüggésben keletkezett anyagi javak tekintetében a pénzmosság elkövetési magatartását úgy valósítja meg, hogy egyben kimeríti az említett bűncselekmények elkövetési magatartásait is.

Látszólagos alaki halmazat jön létre azzal az *alapbűncselekménnyel*, amelynek elkövetési magatartása valamely *dolognak* az engedély nélküli *megszerzésével*, *birtoklásával* vagy *elrejtésével* valósul meg. Pl., ha az elkövető a más által elkövetett kábítószerrel visszaélésből kábítószerrel megszerz, elrejt, értékesít, s ezzel önmaga is a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének alanyává válik, viszont az ehhez járuló pénzmosság – pl. a kábítószer eladásából származó pénzüsszeg felhasználása – halmazatban nem állapítható meg.

4.13. *Elhatárolás más bűncselekményektől*

Az *orgazdaság* (Btk. 326. §) és a pénzmosság elhatárolására már az előzőekben kitértünk.

A pénzmosság a *bűnpártolás* (Btk. 244. §) egyik speciális formája. Az elkövető ugyanis segítséget nyújt ahhoz, legalábbis közvetve, hogy az alapbűncselekmény tettese a hatóság üldözése elől meneküljön, törekszik a felderítés és a bizonyítási eljárás sikerének megghiúsítására, illetve közreműködik a bűncselekményből származó előny biztosításában.

Bár nehezen feltételelezhető, hogy a pénzmosság (1) és (2) bekezdésének elkövetője mindenféle ellenszolgáltatás nélkül vállalja a kockázatos, ugyanakkor súlyos büntetéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetését, mégis a „haszonszerzés végett” történő elkövetés súlyosabb minősítést nem von maga után [V.ö. Btk. 244. § (2) bekezdése], így legfeljebb a büntetés kiszabása során értékelhető súlyosító körülményként, ha ezen célzat bizonyítást nyer.

Szigorúbb büntetéssel fenyegeti a törvény a bűnpártolást, ha azt a Btk. 244. § (3) bekezdés a) pontjában felsorolt valamely súlyos bűncselekménnyel – az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, lázadás, rombolás, stb. – kapcsolatban követik el. A bűnpártolás ezen minősített esete és a pénzmosság alapesete egyaránt öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, viszont a Btk. 303. § (1) bekezdése szerinti pénzmosság csak akkor valósul meg, ha az alapcselekmény embercsempészés;

kábítószerral visszaélés, nemzetközi jogi kötelezettség, illetve bármely – kivéve a Btk. 244. § (3) bekezdésében taxatívén felsorolt – öt évet meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény.

Összegzés

Célom elsősorban az egyes fogalmak tisztázása volt a jogalkalmazás elősegítése érdekében, de ismételten hangsúlyozom, hogy a feketegazdaság felszámolása csak kisebb részében a bűnüldöző és igazságügyi szervek számára jelent kötelezettséget, annál inkább a jogalkotásra, mégpedig a gazdasági jogalkotásra ró feladatot. E területen pedig feltétlen szükséges a közgazdászok, kriminológusok, a büntetőjog elméleti és gyakorlati művelőitől származó információk összegyűjtése és rendszeres konzultációk tartása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Fejes Eleonóra: A pénzmosás hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján MNB. Műhelytanulmányok 5. Bp. 1994.*
Dr. Kereszty Béla: A pénzmosás. Magyar Jog. 1995. évi 2. szám.
Dr. Wiener A. Imre: Gazdasági bűncselekmények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1986.

BÉLA KERESZTY

ECONOMIC CRIME, BLACK MARKET, MONEY LAUNDERING

(Summary)

It is a new task for the penal scientists to search the causes of economic criminality, the definition of notions, and to clear their contexts.

In the transition to free market economy the black market has emerged as a serious social concern - therefore it is important to re-define the economic offences as well as their regulations of financial managing.

The analysis of legal definition of a new offence, the money laundering assists the lawyers in the determination of criminal responsibility.